

**BOLALARNI TARBIYALASHDA KATTALAR FOYDALANADIGAN
USULLAR VA METODLAR*****Qadamova Gulbadan Bekpulat qizi****UrDPI Pedagogika fakulteti**Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabasi*

Bola tarbiyasida ota-ona, tarbiyachi va jamiyat muhim rol o'ynaydi. Tarbiyaviy metodlar bolaning axloqiy, aqliy, ijtimoiy va jismoniy rivojlanishiga ta'sir qiladi. Tarbiya jarayonida turli usullar va yondashuvlardan foydalanish bolani to'g'ri yo'naltirishga yordam beradi. Tarbiyaviy metodlar bolaning shaxsiy fazilatlarini shakllantirish, unga ijtimoiy me'yor va qadriyatlarni o'rgatish vositalari hisoblanadi. Tarbiya jarayonida quyidagi asosiy metodlardan foydalaniladi:

Ishontirish va tushuntirish metodi: Bolaga tushunarli tarzda axloqiy va ijtimoiy me'yorlarni tushuntirish. Yaxshi va yomonning farqini misollar orqali ochib berish. O'z tajribasi orqali to'g'ri xulq-atvorni shakllantirish.

Misol: Tarbiyachi yoki ota-ona bolaga rostgo'ylikning ahamiyatini tushuntirish uchun hayotiy voqealar va hikoyalardan foydalanishi mumkin.

Rag'batlantirish va mukofotlash metodi

Bolaning to'g'ri xatti-harakatlarini e'tirof etish va rag'batlantirish. Mukofotlash orqali bolada ijobiy xulq-atvorni mustahkamlash. Og'zaki rag'bat (maqtov) yoki moddiy rag'bat (sovg'a) shaklida qo'llash.

Misol: Bola yaxshi xulq-atvor ko'rsatganida uni maqtash yoki kichik sovg'a bilan rag'batlantirish.

Jazolash metodi. Bola noto'g'ri xatti-harakat qilganda oqibatini tushuntirish. Jazo bolaning ruhiy holatiga zarar yetkazmaydigan darajada bo'lishi kerak. Jazo har doim adolatli va tushunarli bo'lishi lozim.

Misol: Bola tartibni buzganida, unga vaqtincha o'yinchoqlarini bermaslik yoki uni sevimli mashg'ulotidan mahrum qilish. O'rnak ko'rsatish metodi. Ota-ona va kattalar o'z xulq-atvori orqali bolaga namunaviy shaxs bo'lishlari lozim. Bolalar

kattalarni kuzatib, ularning odatlarini o'zlashtiradilar. Shaxsiy namuna orqali tarbiya eng samarali usullardan biridir.

Misol: Agar ota-ona kitob o'qishni odat qilsa, bola ham o'qishga qiziqishi mumkin. Mashq va odatlantirish metodi

Bolaga kerakli xulq-atvorni shakllantirish uchun doimiy mashq qildirish. Takroriy harakatlar orqali bolada barqaror odatlar hosil qilish. Tarbiyaviy faoliyatni bosqichma-bosqich olib borish.

Misol: Bola har kuni to'shagini yig'ishtirishni o'rgansa, bu odat unga kelajakda intizomli bo'lishga yordam beradi.

O'yinga asoslangan tarbiya metodi. O'yin orqali bolani yaxshi fazilatlarni o'rganishga rag'batlantirish. Rol o'yinlari orqali axloqiy qoidalarni tushuntirish. Harakatli va intellektual o'yinlar orqali bola shaxsini rivojlantirish. Misol: "Shifokor va bemor" kabi o'yinlarda bola muloqot qilish va boshqalarga g'amxo'rlik qilishni o'rganadi.

Munozara va suhbat metodi. Bola bilan ochiq muloqot qilish orqali fikrlarini o'rganish. Uning hayotga bo'lgan qarashlarini shakllantirish. Turli hayotiy vaziyatlarni tahlil qilish orqali axloqiy xulq-atvorni tushuntirish.

Misol: Ota-ona yoki tarbiyachi bola bilan muayyan bir mavzu haqida suhbatlashib, uni to'g'ri yo'lga yo'naltirishi mumkin.

Mehnat tarbiyasi metodi. Bolaga yoshiga mos mehnat faoliyatlarini o'rgatish. Mas'uliyatni anglash va mehnatsevarlik ruhida tarbiyalash. Jamoaviy mehnat orqali hamkorlik va jamoa bo'lib ishlash ko'nikmalarini shakllantirish.

Misol: Bolaga o'z o'yinchoqlarini yig'ishtirishni o'rgatish, oilaviy vazifalarda qatnashishga jalb qilish.

San'at va adabiyotdan foydalanish metodi. Kitoblar, ertaklar va hikoyalar orqali axloqiy fazilatlarni singdirish. Bolani madaniy muhitga jalb qilish va estetik tarbiyani rivojlantirish. San'at orqali bolaning ijobiy hissiyotlarini uyg'otish.

Misol: Yaxshi ertak va hikoyalar bolada insoniylik, mehribonlik, rostgo'ylik kabi fazilatlarni shakllantiradi.

Ijtimoiy muhit orqali tarbiyalash metodi. Bola jamiyat bilan muloqotda bo'lish orqali axloqiy me'yorlarni o'rganadi. Bolani ijtimoiy tadbirlar, sport mashg'ulotlari va madaniy-ma'rifiy faoliyatlarga jalb qilish. Yaxshi muhit yaratish orqali bolaning shaxsiy sifatlarini rivojlantirish.

Misol: Bolani sport yoki san'at to'garaklariga yozdirish, jamoat tadbirlarida qatnashishga rag'batlantirish.

Tarbiyaviy metodlarning bola rivojlanishiga ta'siri

Har bir bola individual bo'lib, tarbiyaviy metodlar quyidagi jihatlarga qarab tanlanadi: tushuntirish metodlari samaraliroq, katta yoshdagilar uchun esa mustaqil fikrlashni rag'batlantirish. Bolaning yoshiga moslik – Kichik yoshdagi bolalar uchun o'yin va batlantiruvchi metodlar muhimdir.

Bolaning shaxsiy xususiyatlari – Har bir bolaning fe'l-atvori, qobiliyatlari va qiziqishlari har xil bo'lishi sababli, individual yondashuv muhim. Ijtimoiy muhit va oilaviy sharoit – Bolaning tarbiyasiga oilaviy sharoit, jamiyatdagi muhit va atrofdagi insonlarning ta'siri bevosita bog'liq. Tarbiyaning davomiyligi va izchilligi – Metodlar muntazam va izchil qo'llanilganda natija samarali bo'ladi. Rag'bat va jazo o'rtasidagi muvozanat – Juda ko'p mukofotlash bolani erkalkikka o'rgatishi, haddan tashqari jazolash esa ruhiy jarohat yetkazishi mumkin.

Zamonaviy tarbiyaviy metodlar va innovatsion yondashuvlar: Bugungi kunda an'anaviy tarbiya metodlariga qo'shimcha ravishda zamonaviy pedagogik yondashuvlar ham keng qo'llanilmoqda.

Konstruktiv yondashuv

Bola o'z tajribasi asosida bilim va axloqiy qadriyatlarni shakllantirishiga yordam beradi. Mustaqil qaror qabul qilish va tanqidiy fikrlashga yo'naltirilgan. Masalan, bolaga muayyan muammoli vaziyat berilib, u o'z fikrini mustaqil bayon qilishi so'raladi.

Bola o'z harakatlari va natijalarini baholashga o'rgatiladi. To'g'ri va noto'g'ri xulq-atvorni anglashga yordam beradi. Misol uchun, bolaning kun davomida qilgan ishlari haqida suhbat olib borilib, u o'zining harakatlariga baho berishi so'raladi.

Bola turli muammolarni mustaqil hal qilish orqali axloqiy me'yorlarni o'zlashtiradi. Real hayotga yaqin tajribalar orqali tarbiya berish samarador bo'ladi. Masalan, bolaning jamiyatdagi o'rnini tushuntirish uchun uni kichik guruhlariga bo'lib, ijtimoiy loyihalarga jalb qilish mumkin. Bolalar uchun interaktiv o'yinlar, multfilmlar va mobil ilovalar orqali axloqiy tushunchalarni o'rgatish. Masalan, axloqiy qadriyatlarni o'rgatuvchi animatsion filmlar yoki mobil dasturlardan foydalanish. Agar tarbiya metodlari noto'g'ri qo'llansa, bu bolaning psixologik rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bola mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantira olmaydi. Ijtimoiy moslashuv va mustaqil harakat qilish qobiliyatlari zaiflashadi. Bolada qo'rquv, ishonchsizlik va ruhiy bosim paydo bo'ladi. O'zini o'ziga past baholash, qo'rquv va ishonchsizlik kabi muammolar yuzaga keladi.

Rag'batlantirishning yetarli darajada qo'llanilmasligi bolada mehnatga bo'lgan qiziqishini yo'qotishi mumkin,. Katta yoshda motivatsiya yetishmovchiligi kuzatilishi ehtimoli ortadi.

Tarbiyaviy metodlarning samaradorligini oshirish uchun tavsiyalar. Tarbiyaviy metodlarning natijadorligini oshirish uchun quyidagi tamoyillarga amal qilish muhim:

- Mehr va tushuncha bilan yondashish – Har qanday metod bolaga mehr va ishonch asosida qo'llanishi kerak.
- Maqsadga yo'naltirilgan yondashuv – Har bir metod bolaning ijtimoiy moslashuviga xizmat qilishi lozim.
- Muntazamlik – Tarbiya bir martalik harakat emas, doimiy va uzluksiz jarayon bo'lishi lozim.
- Zamonaviy va an'anaviy metodlarni uyg'unlashtirish – Innovatsion yondashuvlardan foydalangan holda, an'anaviy usullarni ham qo'llash samarali bo'ladi.

Bola shaxsini hurmat qilish – Bolaga inson sifatida yondashish va uni mustaqil fikrlashga o'rgatish kerak.

Xulosa qilib aytganda kattalar tomonidan qo'llanilgan har bir tarbiyaviy metod bola shaxsining muayyan tomonlarini shakllantirishga xizmat qiladi. Kattalar tomonidan qo'llaniladigan tarbiyaviy metodlar bolaning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi. To'g'ri tanlangan metodlar bolani ijtimoiy hayotga tayyorlaydi, unga insoniy fazilatlarni singdiradi va muvaffaqiyatli shaxs bo'lib yetishishiga ko'mak beradi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalashda samarali metodlar ularning fiziologik va psixologik rivojlanishiga mos ravishda tanlanadi. Ushbu yoshda bolalar faqat dunyoni o'rganib qolmay, balki o'z harakatlari, axloqiy qadriyatlar va ijtimoiy o'zaro munosabatlar haqida tasavvurlarni shakllantiradilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Nazarova G. "Maktabgacha ta'lim metodikasi". – Toshkent: O'qituvchi. 2016
2. Maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yilgan Davlat talablari. T-2008
3. Abu Rayxon Beruniy. Ruhiyat va ta'lim-tarbiya haqida. –T., 1992.
4. R.Mavlonova, O.To'raeva, K.Xoliqberdiev. Pedagogika. –T.: O'qituvchi, 2001.
5. P.Yusupova. Maktabgacha pedagogika. –T.: O'qituvchi, 1993